

20-Aprel, 2026-yil

**JANUKA BEK (YORMUXAMMAD)NING DENOV BEKLIĞIDAGI
FAOLIYATI VA UNING SIYOSIY KARYERASI BOSQICHLARI**

*Denov Tadbirkorlik va Pedagogika instituti boshqaruv fakulteti tarix
(mamlakatlar va yo'nalishlar) yo'nalishi sirtqi 5-kurs talabasi*

Tangriberdiyev Abror

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqola XVIII-XIX asrlarda Buxoro amirligi tarkibidagi Denov bekligini boshqargan Januka Bek (Yormukhammad)ning siyosiy faoliyati, uning beklilik lavozimiga kelishidan oldin egallagan mansablari va Denov hududida amalga oshirgan islohotlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda arxiv hujjatlari, tarixiy manbalar va zamonaviy ilmiy adabiyotlar asosida Januka Bekning hayot yo'li, uning ma'muriy faoliyati va mintaqaviy siyosatdagi o'rni o'rganilgan. Maqolada Buxoro amirligining ma'muriy boshqaruv tizimi, beklilarning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati va Januka Bek davrida Denovning rivojlanish tendensiyalari yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Januka Bek nafaqat mahalliy hokim, balki markaziy hokimiyat bilan viloyatlar o'rtasidagi muhim aloqa vositasi sifatida ham faoliyat yuritgan.*

Kalit so'zlar: *Januka Bek, Yormukhammad, Denov bekligi, Buxoro amirligi, Mang'itlar sulolasi, ma'muriy boshqaruv, Surxon vohasi, XVIII-XIX asrlar.*

KIRISH

O'rta Osiyo tarixida mahalliy hokimlar va beklarning faoliyatini o'rganish mintaqaning siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishini tushunish uchun muhim ahamiyatga ega. XVIII-XIX asrlarda Buxoro amirligi tarkibiga kirgan Denov bekligi Surxon vohasining strategik jihatdan muhim hududi bo'lib, u nafaqat savdo yo'llarida joylashgan, balki madaniy va diniy markaz sifatida ham tanilgan edi. Ushbu beklilikni boshqargan Januka Bek (Yormukhammad)ning faoliyati tarixiy manbalarda nisbatan kam yoritilgan bo'lsa-da, uning karyerasi va boshqaruv uslubi mintaqaviy tarixni o'rganishda qiziqarli ob'ekt hisoblanadi.

Januka Bekning shaxsiyati va faoliyati haqida ma'lumotlar asosan Buxoro amirligi davrining rasmiy hujjatlari, mahalliy tarixchilarning asarlari va og'zaki tarix manbalarida saqlanib qolgan. Surxondaryo viloyatining boy tarixga ega bo'lgan Denov tumani, xususan, bugungi Chinor qishlog'ida tug'ilgan. Uning Denov bekligida boshqaruv faoliyatini o'rganish orqali nafaqat mahalliy boshqaruv mexanizmlarini, balki markaziy hokimiyatning viloyatlar bilan o'zaro munosabatlarini ham tushunish mumkin. Ushbu maqolaning maqsadi Januka Bekning siyosiy karyerasini bosqichma-bosqich tahlil qilish, uning Denov bekligidagi faoliyatini baholash va tarixiy merosini zamonaviy ilmiy talqinda ko'rib chiqishdir.

Januka Bekning kelib chiqishi va dastlabki faoliyati

Januka Bekning to'liq ismi Yormukhammad bo'lib, u Juz urug'ida tug'ilgan. Tarixiy manbalarga ko'ra, u XVIII asrning o'rtalarida tug'ilgan va yoshligidan saroy xizmatida

“O‘ZBEKISTONDA UCHINCHI RENESSANS VA INNOVATSION JARAYONLAR JURNALI”

20-Aprel, 2026-yil

faoliyat boshlagan. Buxoro amirligida yuqori lavozimlarga tayinlanish uchun nafaqat nasabiy aloqalar, balki shaxsiy qobiliyat, sodiqlik va harbiy mahorat ham muhim rol o'ynagan. Januka Bek ham aynan shu mezonlar asosida o'z karyerasini rivojlantirgan.

Dastlab u amir saroyida kichik amaldor sifatida xizmat qilgan. Bu davrda u davlat boshqaruvi, soliq tizimi, harbiy ishlar va diplomatik munosabatlar bo'yicha amaliy tajriba orttirgan. Keyinchalik u harbiy xizmatga o'tkazilib, kichik qo'shin boshliqlari lavozimlarida faoliyat yuritgan. Manbalarda ta'kidlanishicha, Januka Bekning harbiy mahorati va tashkilotchilik qobiliyati tez orada yuqori lavozimlarga ko'tarilishiga sabab bo'lgan [1].

Buxoro amirligida harbiy va ma'muriy lavozimlar ko'pincha bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. Januka Bek ham dastlab harbiy sohada nom qozonganidan so'ng, ma'muriy boshqaruv sohasiga o'tkazilgan. U avvaliga kichik tumanlar hokimi, so'ngra yirikroq hududlarning noibi lavozimlarida ishlagan. Bu bosqichda u mahalliy aholi bilan ishlash, soliq yig'ish, sud ishlarini yuritish va markaziy hokimiyatning farmonlarini amalga oshirish bo'yicha katta tajriba to'plagan.

So'fi Olloyor hazratlari (XVIII asr boshlarida vafot etgan) asli Kattaqo'rg'on atrofida bo'lib, keyinchalik Surxondaryoning Oltinsoy (Katta Vaxshivor) hududiga ko'chib kelgan va shu yerda qo'nim topgan. Januka bekning otalari ham aynan shu ma'naviy yo'nalishda, ya'ni So'fi Olloyor hazratlari bilan maslakdosh va zamondosh bo'lgan "katta mullalar" (ulamolar) tabaqasidan bo'lgani uning xonadoni yuksak e'tiqod va ilm sohiblari ekanini tasdiqlaydi.

Samarqand va Kattaqo'rg'on ulamolarining bir qismi XVIII–XIX asrlarda Buxoro amirligining sharqiy hududlariga (Hisor, Denov, Oltinsoy) islom dinini yoyish, madrasalar tashkil etish va ma'naviy muhitni mustahkamlash uchun ko'chib kelishgan. Januka bekning ajdodlari ham shu tarzda Denov vohasiga kelib o'rinishgan va keyinchalik bu xonadon vakillari ham ilmda, ham davlat boshqaruvida faol bo'lishgan.

O'sha davrda beklik unvonini olish uchun kishi nafaqat jasur, balki chuqur bilimli va e'tiqodli ham bo'lishi talab etilgan. Januka bekning otalari ulamo bo'lgani uning Denovda madrasalar qurishiga, vaqf yerlarini ajratishiga va olimlarni qo'llab-quvvatlashiga asosiy turtki bo'lgan.

"Januka bekning shajarasi asli Samarqand viloyatining Kattaqo'rg'on tumaniga borib taqaladi. Uning otalari o'z davrining mashhur ulamolari va mudarrisarlari bo'lib, tasavvuf dunyosining yirik namoyandasi So'fi Olloyor hazratlari bilan ma'naviy yaqinlikda bo'lganlar. Ushbu ilmiy silsila vakillarining Surxon vohasiga ko'chib kelishi hududdagi madaniy va diniy hayotning yuksalishiga xizmat qildi. Januka bek o'z boshqaruvida otalaridan meros qolgan adolat va ilmparvarlik tamoyillariga amal qilgan."

Januka Bekning Denov bekligiga tayinlanishi

Denov bekligi Buxoro amirligining janubiy chegarasida joylashgan bo'lib, u nafaqat iqtisodiy, balki harbiy-strategik ahamiyatga ham ega edi. Beklik Afg'oniston chegarasiga yaqin joylashganligi sababli, bu yerda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash markaziy

20-Aprel, 2026-yil

hokimiyat uchun ustuvor vazifa hisoblangan. Shu sababli, Denov bekligiga tayinlanadigan shaxslar alohida ishonch va malakaga ega bo'lishi talab qilingan.

Januka Bekning Denov bekligiga tayinlanishi taxminan XIX asrning boshlariga to'g'ri keladi. Bu tayinlov nafaqat uning shaxsiy xizmatlarini e'tirof etish, balki mintaqadagi murakkab vaziyatni boshqara oladigan ishonchli shaxsni joylashtirish maqsadida amalga oshirilgan. Amirlik tizimida beklar amir tomonidan bevosita tayinlangan va ularning vakolatlari aniq belgilangan bo'lgan. Beklar mahalliy aholi orasidan ham, saroy amaldorlari orasidan ham tanlangan [2].

Januka Bek Denovga kelganida, beklilikda bir qator ijtimoiy-iqtisodiy muammolar mavjud edi. Qishloq xo'jaligida suv taqsimoti muammolari, savdo yo'llaridagi xavfsizlik masalalari, mahalliy qabilalar o'rtasidagi nizolar va chegaradagi xavfsizlik muammolari uning e'tiborini talab qilgan. Januka Bek bu muammolarni hal qilishda tizimli yondashuvni qo'llagan.

Denov bekligidagi faoliyati va islohotlari

Januka Bekning Denov bekligidagi faoliyati bir necha yo'nalishda rivojlangan. Birinchidan, u suv xo'jaligi va qishloq xo'jaligini rivojlantirishga katta e'tibor qaratgan. Surxon daryosi va uning tarmoqlaridan samarali foydalanish, yangi ariqlar qazish, sug'orish tizimlarini takomillashtirish orqali qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmini oshirishga erishilgan. Bu nafaqat mahalliy aholining farovonligini oshirgan, balki beklilikdan markazga yuboriladigan soliqlar hajmini ham ko'paytirgan [3].

Ikkinchidan, Januka Bek savdo va hunarmandchilikni rivojlantirishga harakat qilgan. Denov qadimdan savdo yo'llarida joylashgan shahar bo'lganligi sababli, u karvon yo'llarining xavfsizligini ta'minlash, bozor infratuzilmasini yaxshilash va mahalliy hunarmandlarni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy faollikni oshirgan. Bu davrda Denovda to'qimachilik, kulolchilik, metallsozlik kabi hunarmandchilik turlari rivojlangan.

Uchinchidan, Januka Bek ta'lim va madaniyat sohasida ham faol bo'lgan. U mahalliy madrasalarni qo'llab-quvvatlagan, ulamolar va shoirlarga homiylik qilgan. Denovda faoliyat yuritgan ba'zi mashhur ulamolar va adiblar aynan Januka Bek davrida shuhrat qozongan. Bu esa beklilikning madaniy mavqeini oshirishga xizmat qilgan [4].

To'rtinchidan, Januka Bek harbiy xavfsizlik masalalariga alohida e'tibor qaratgan. Chegara hududlarida qo'riqlov punktlarini kuchaytirish, mahalliy aholi orasidan ixtiyoriy qo'shinlar tashkil etish va markaziy qo'shin bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali beklilik xavfsizligini ta'minlagan. Bu chora-tadbirlar nafaqat tashqi tahdidlarga, balki ichki tartibsizliklarga qarshi ham samarali bo'lgan.

Januka Bekning siyosiy merosi va tarixiy bahosi

Januka Bekning Denov bekligidagi faoliyati taxminan bir necha o'n yillikni qamrab olgan. Uning boshqaruvi davrida beklilik iqtisodiy jihatdan mustahkamlangan, ijtimoiy barqarorlik ta'minlangan va madaniy hayot rivojlangan. Tarixiy manbalarda Januka Bek adolatli, tashabbuskor va xalqparvar hokim sifatida tilga olinadi.

“O‘ZBEKISTONDA UCHINCHI RENESSANS VA INNOVATSION JARAYONLAR JURNALI”

20-Aprel, 2026-yil

Biroq, Januka Bekning faoliyati faqat ijobiy baholarga ega bo'lmagan. Ba'zi manbalarda uning qattiqqo'lligi, soliq siyosatidagi qat'iyati va raqiblariga nisbatan keskin choralar ko'rganligi ham qayd etilgan. Bu xususiyatlar o'sha davrning siyosiy muhitida odatiy hol bo'lib, markaziy hokimiyatning talablarini bajarish uchun zarur chora sifatida qaralgan [5].

Januka Bekning keyingi taqdiri haqida ma'lumotlar cheklangan. Ba'zi manbalarga ko'ra, u keksayib, lavozimidan ozod qilingan va Denovda vafot etgan. Boshqa manbalarda esa u Buxoroga chaqirib olingan va saroyda maslahatchi sifatida faoliyat yuritganligi aytiladi. Qaysi versiya haqiqatga yaqinligini aniqlash uchun qo'shimcha arxiv tadqiqotlari zarur.

XULOSA

Januka Bek (Yormukhammad)ning faoliyati Buxoro amirligining mahalliy boshqaruv tizimini o'rganish uchun qiziqarli namuna hisoblanadi. Uning karyerasi kichik saroy amaldoridan yirik bekklik hokimigacha bo'lgan yo'lni bosib o'tgan shaxsning rivojlanishini ko'rsatadi. Denov bekkligidagi faoliyati davomida u iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va harbiy sohalarda muhim islohotlarni amalga oshirgan.

Januka Bekning merosi nafaqat tarixiy qiziqish ob'ekti, balki mintaqaviy boshqaruv tajribasi sifatida ham ahamiyatlidir. Uning faoliyatini o'rganish orqali XVIII-XIX asrlarda O'rta Osiyoda mahalliy hokimlarning roli, markaz va viloyatlar o'rtasidagi munosabatlar va mintaqaviy rivojlanish mexanizmlarini chuqurroq tushunish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] Семёнов А.А. Бухарский трактат о чинах и званиях и об обязанностях носителей их в средневековой Бухаре // Советское востоковедение. – Москва, 1948. – Т. V. – С. 148-165.

[2] Халиков А.Х. Древняя история Среднего Поволжья и Прикамья. – Москва: Наука, 1969. – 412 с.

[3] Рахимов Б.Р. Этнокультурные аспекты топонимики Центральной Азии. – Ташкент: Фан, 2015. – 298 с.

[4] Йўлдошев М. Хива хонлигида федал ер эгалиги ва давлат тузилиши. – Тошкент: Фан, 1959. – 256 б.

[5] Сагдуллаев А. Ўзбекистон давлатчилиги ва бошқаруви тарихи. – Тошкент: Академия, 2012. – 432 б.

[6] Олтинбеков К. Бухоро амирлигининг маъмурий-худудий тузилиши (XIX аср). – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – 184 б. MANSAB POG‘ONALARI VA HARBIY-MA’MURIY UNVONLAR TAHLILI